

БІБЛІОТЕЧНА ПОСЛУГА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ДЛЯ ГАРАНТОВАНОГО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ

КОЛОНКА
ГОЛОВНОГО
РЕДАКТОРА

ОДИН із принципів розвитку демократичного суспільства – це доступ усіх громадян до інформації й культурних цінностей. В Україні він гарантований Конституцією нашої держави.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» закріплено фундаментальні основи цієї гарантії – **загальнодоступність**, що передбачає право на бібліотечне обслуговування незалежно від національності, статі, віку, освіти, соціального статусу, політичних і релігійних переконань, і **безкоштовне** здійснення основних видів бібліотечної діяльності. Інакше кажучи, держава на законодавчому рівні гарантує рівні права всім споживачам інформації, оплачуючи з державного бюджету частину традиційних бібліотечних послуг.

У «Концепції державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки», затвердженій 3 березня 2005 року Законом України (№ 2460-IV), визначено проблемні питання, які необхідно розв'язати для подолання системних негативних явищ у сфері культури. Серед них – «залишковий принцип» у ставленні до культури в суспільстві та державній політиці; відсутність певних державних соціальних стандартів надання гарантованих державою послуг населенню у сфері культури.

Серед пріоритетних завдань – розробка і впровадження (до 1 липня 2006 року) державних соціальних стандартів надання гарантованих державою послуг населенню у сфері культури (перелік та обсяг послуг, порядок їхнього надання, показники виконання і якості послуг), а також створення методики, що визначає розмір фінансового забезпечення цих стандартів з розрахунку на душу населення. При цьому необхідно брати до уваги соціально-економічний розвиток як України в цілому, так і її окремих регіонів. Дуже важливо зрозуміти, які будуть обсяги перерозподілу фінансів на користь малозабезпечених регіонів і як при цьому враховувати інтереси кожного регіону, його жителів і бібліотек. Це особливо актуально у зв'язку з майбутньою адміністративною реформою.

Крім того, необхідно забезпечити правове регулювання діяльності бюджетних організацій у сфері культури, зокрема бібліотек, переглянути існуючі нормативні акти з урахуванням сучасних реалій, зокрема, Закон України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії»

(ст. 13), прийнятий у 2000 році, «Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів», затверджений наказом Мінпраці і соціальної політики 17 червня 2002 року за № 293, і т. ін. В останньому документі перелік безкоштовних послуг для користувачів бібліотек включає:

- надання повної інформації про склад бібліотечних фондів із використанням системи каталогів й інших форм бібліотечного інформування;
- надання консультативної допомоги в пошуку та виборі інформації;
- надання в тимчасове користування документів із бібліотечних фондів.

Соціальні стандарти в бібліотечній сфері повинні бути складовими системи соціальних стандартів, норм і механізмів формування бюджетів (державних, регіональних, місцевих).

Для визначення соціально значущих бібліотечних послуг, надання яких можливе лише за фінансової підтримки держави, необхідно здійснити глибокий аналіз інтенсивності фактичного споживання окремих видів послуг і форм бібліотечного обслуговування в мінливій економічній ситуації в країні. Як некомерційні організації бібліотеки орієнтовані на соціальні цілі та результати – надання бібліотечних послуг для задоволення і розвитку документно-інформаційних і комунікативних потреб членів суспільства.

Хоча єдиного підходу до трактування терміна «бібліотечна послуга» у бібліотекознавстві немає, ми можемо звернутися до Міждержавного стандарту 7.0-99 «Інформаційно-бібліотечна діяльність, бібліографія» (п. п. 3.2.2.14), який дає комплексне визначення даного поняття. Це – **«конкретний результат обслуговування, що задовольняє певну потребу користувача бібліотеки (видача й абонування документів, надання інформації про нові надходження, довідки, виставки, консультації і т. ін.)»**.

Тобто, існують різноманітні послуги, котрі залежно від виду потреб окремих громадян і суспільства в цілому, а також результатів бібліотечної діяльності можна визначити як документні, комунікативні та як компоненти бібліотечного сервісу.

Т. Вилегжаніна

Документні послуги

Ці послуги пов'язані з придбанням, організацією, зберіганням документних ресурсів, а також видачею первинних і вторинних документів. Вони характеризують бібліотеку як інформаційну установу. Повнота, обсяг, оперативність документних послуг вимірюються кількісними характеристиками. Основним параметром якісної характеристики послуги, її соціальної корисності служить час, витрачений користувачем на відвідування бібліотеки – фактичне або віртуальне. Суспільство побічно бере участь у виробництві й наданні даних послуг через систему відрахування податків.

Комунікативні послуги

Ці послуги характеризують бібліотеку як соціальну установу, де взаємодія бібліотечного фахівця і користувача здійснюється за допомогою надання бездокументних послуг: бесіда, дискусія, консультація. Споживча вартість комунікативної послуги визначається не тільки якістю і кількістю залучених до неї ресурсів, але й особистими професійними якостями бібліотечних фахівців.

Послуги бібліотечного сервісу

Такі послуги спрямовані на створення оптимальних форм і умов обслуговування. Вони існують у таких видах бібліотечної діяльності, як абонемент, у т. ч. міжбібліотечний, відкритий доступ до фондів у читальних залах, електронна доставка документів, електронна пошта тощо.

У повсякденній діяльності перераховані види послуг існують не самі по собі, а в сукупності. Основна проблема полягає в тому, що з усього комплексу бібліотечних послуг необхідно виділити ті, які є соціально значущими й мають фінансово підтримуватися державою. Для цього і необхідно розробити відповідні соціальні стандарти.

Мета соціальних стандартів – забезпечення конституційних прав громадян на бібліотечне обслуговування та гарантії його бюджетного фінансування. Соціальний стандарт повинен бути представлений як вартість бібліотечного обслуговування одного жителя. Він дозволить розподіляти фінансові потоки, виходячи не від кількості установ, а від чисельності населення, для якого необхідно організувати бібліотечне обслуговування.

Отже, фінансування має залежати не від мережі бібліотек, а здійснюватися за принципом – де їх більше, туди й більше грошей. Воно повинно спрямовуватися на задоволення реальної потреби в бібліотечних послугах платників податків, на чий кошти й утримуються бібліотеки. Тому бібліотечна мережа мусить бути гнучкою, розширювати сферу обслуговування, у тому числі й нестационарними формами, доводячи бібліотечну послугу до кожного жителя.

Необхідно відзначити, що соціальний стандарт, у розрахунку на одного жителя, стосується **тільки діяльності публічних бібліотек**, пріоритетним завданням яких є надання послуг усій громаді регіону.

Як же визначити вартість бібліотечного обслуговування кожного жителя? Це можливо здійснити тільки з врахуванням існуючого практичного досвіду, тобто емпіричним методом. Підрахунок можна було б зробити простим діленням обсягів поточного фінансування на кількість жителів даної території.

Але тут виникає низка проблем.

1. Фінансування далеко не завжди й не скрізь здійснюється відповідно до реальних потреб, має місце й суб'єктивний фактор.

2. Український рівень фінансування в останні роки, подорожчання літератури та періодики, трансформація системи комплектування бібліотек – перехід на тендерну основу, поширення інформації на непаперових носіях, вартість яких є досить високою, і вони потребують спеціальних умов зберігання, комп'ютерного устаткування.

3. Необхідність оплати каналів зв'язку – Інтернету.

4. Значна різниця у вартості бібліотечного обслуговування в різних регіонах України.

5. Існує і проблема «великого міста». Припустимо, що на кожного його жителя треба виділити певну суму. Як розподілити її між бібліотеками? У місті не можна провести чіткі межі обслуговування бібліотеками. Послугами певної книгозбірні користуються не тільки ті, хто живе поблизу, але й ті, хто поруч працює або спеціально приїжджає в конкретну бібліотеку. У цьому випадку розрахунок фінансування на одного жителя не підходить.

6. Є також проблема великих бібліотек, насамперед національних і державних. Надання послуги – не єдина пріоритетна функція цих установ. Їхніми особливими функціями, зокрема, є: одержання обов'язкового примірника документів, їхній облік, каталогізація й зберігання, забезпечення збереження та популяризації національної спадщини, участь у розробці й реалізації державної політики в інформаційній галузі, у міжнародних програмах та проектах і т. ін.

Все це засвідчує необхідність диференційованого підходу до визначення соціальних стандартів, введення коефіцієнтів по регіонах.

Стратегічним пріоритетом зовнішньої політики нашої країни є курс на євроінтеграцію. Це складний процес, що вимагає прийняття в Україні соціальних стандартів, відповідних європейським. Тому розробляти державні соціальні стандарти необхідно з урахуванням практики зарубіжних бібліотек.

Звернемося до досвіду Росії, який показує, що не можна обмежуватися регулюванням бібліотечних процесів тільки на загальнодержавному рівні. Нормативи і стандарти бібліотечного обслуговування населення розробляються й на адміністративно-територіальному рівні. Пріоритети розставлено таким чином, щоби фінансування з місцевого бюджету, насамперед, одержували бібліотеки, які працюють на реалізацію регіональних програм щодо створення й підтримки освітнього та інформаційного простору регіонів.

Наприклад, законодавчі збори Вологодської області затверджують мінімальні соціальні нормативи розміщення бібліотек, розмірів документного фонду, забезпеченості бібліотек приміщеннями для обслуговування населення.

Аналогічно цей процес здійснюється і в Республіці Татарстан, де соціальні стандарти використовуються як нормативна база для розрахунку бюджетної потреби територій, а також для оцінки фактичного використання бюджетів. Дуже важливо, що на базі соціальних стандартів у результаті моніторингу цін періодично розраховуються та коригуються норми фінансових витрат. Для розрахунку бюджетної потреби територій використовуються характеристики установ культури (бібліотек різних типів і форм власності). Соціальні стандарти на утримання бібліотек у цій республіці складаються з показників, кожний з яких обчислений за окремою методикою (заробітна плата персоналу, норматив щорічних надходжень обов'язкового набору документів для комплектування фондів, норми витрат на комунальні послуги, відрядні та службові роз'їзди, поточний і капітальний ремонт будівель, придбання устаткування й інвентарю і т. ін.).

Результатом зусиль професійного співтовариства Росії є розробка і прийняття «Модельного стандарту діяльності публічної бібліотеки» (2001), автори якого співвіднесли свої рекомендації й урахували основні підходи, представлені в «Керівництві ІФЛА/ЮНЕСКО з розвитку служби публічних бібліотек» (2001).

Стандарти ІФЛА не є обов'язковими для застосування, а мають рекомендаційний характер. На їхній основі розробляються національні стандарти публічних бібліотек, що враховують особливості та досвід окремих країн.

Нормативи діяльності бібліотек, наведені у вищезгаданому Керівництві, зокрема, включають:

- нормативи для книжкових фондів (з розрахунку 1,5-2,5 книги на душу населення), поповнення фонду з розрахунку на душу населення залежно від кількості жителів у населеному пункті;

- стандарти для електронного інформаційного устаткування, подані на прикладі Канади, Австралії, Великої Британії. Що стосується останньої, то там рекомендується розташовувати не менш, ніж 0,7 автоматизованого робочого місця на 1 000 жителів, у тому числі для онлайн-роботи з каталогами громадського користування;

- норми на чисельність персоналу, за винятком допоміжного, – одна повна ставка на 2 500 осіб і т. ін.

Дане Керівництво може служити орієнтиром при підготовці соціальних стандартів для бібліотек України на основі єдиної правової бази і загальних методичних традицій.

Запрошую шановних читачів до обговорення проблеми визначення тих бібліотечних послуг, які є соціально значущими і повинні гарантовано фінансуватися державою.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України працівників Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ) (Витяг)

За вагомий особистий внесок у розвиток національної економічної освіти, плідну педагогічну діяльність, високий професіоналізм **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

Нагородити медаллю „За працю і звитягу”

КОШЕМИР Любов Іванівну – завідувача бібліотеки

Президент України
В. ЮЩЕНКО

*м. Київ,
19 травня 2005 року
№ 825/2005
Уряд. кур'єр. – 2005.– 25 трав.*